

LUQMON BO‘RIXON ASARLARIDA BADIY MAHORAT VA INSON RUHIYATI TALQINI

Qarshi xalqaro universiteti

Filologiya va tillarni o‘qitish kafedrası

assistent-o‘qituvchisi

Jovliyev Azamat Shamamatovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy o‘zbek adabiyotining iste’dodli vakillaridan biri bo‘lgan Luqmon Bo‘rixon asarlarining badiiy xususiyatlari tadqiq etiladi. Adibning Luqmon Bo‘rixon zamonaviy o‘zbek nasrining o‘ziga xos uslubga ega vakillaridan biridir. Uning “Jaziramadagi odamlar”, “Imom Moturidiy”, “Sirli muallim”, “Tokchadagi tumor”, “Tun qa‘ridagi shu‘la”, “Aldoqchi tunlar”, “Cho‘ldan kelgan tashvish” kabi asarlari misolida yozuvchining obraz yaratish mahorati, psixologizm, badiiy detal, ramziylik va uslub masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Luqmon Bo‘rixon, zamonaviy o‘zbek nasri, psixologizm, badiiy detal, ramziylik, qissa, hikoya, roman, obraz, uslub.

Аннотация: В данной статье исследуются художественные особенности произведений одного из талантливых представителей современной узбекской литературы — Луқмона Бўрихона. Луқмон Бўрихон является одним из самобытных представителей современной узбекской прозы, обладающим собственным художественным стилем. На примере таких произведений писателя, как Jaziramadagi odamlar, Imom Moturidiy, Sirli muallim, Tokchadagi tumor, Tun qa‘ridagi shu‘la, Aldoqchi tunlar и Cho‘ldan kelgan tashvish анализируются мастерство автора в создании художественных образов, психологизм, художественная деталь, символика и особенности стиля.

Ключевые слова: Луқмон Бўрихон, современная узбекская проза, психологизм, художественная деталь, символика, повесть, рассказ, роман, художественный образ, стиль.

XX asr oxiri va XXI asr boshlaridagi o‘zbek adabiyoti inson ruhiyati, ma’naviy tanazzul va axloqiy qadriyatlar masalasiga yangicha yondashuvi bilan xarakterlanadi. Bu davr nasrida insonning ichki olamini chuqur tasvirlash, hayot haqiqatlarini badiiy umumlashtirish va milliy qadriyatlarni zamonaviy talqinda yoritishga intilish kuchaydi. Ana shunday adiblardan biri Luqmon Bo‘rixondir.

Luqmon Bo‘rixonning “Jaziramadagi odamlar” romani mustaqillik davri o‘zbek nasrining yirik namunalaridan biri bo‘lib, unda cho‘l hududida yashovchi insonlarning murakkab taqdiri, ruhiy iztiroblari, sevgi va xiyonat, ezgulik va yovuzlik o‘rtasidagi kurash badiiy talqin etiladi. Asarning markazida Lolaxon obrazi va uning fojeali qismati turadi. Roman cho‘l hayoti, inson ruhiyati va ma’naviy tanazzul masalalarini chuqur yoritishi bilan ajralib turadi. Roman nomidagi “jazirama” so‘zi nafaqat tabiatdagi issiqlikni, balki inson qalbidagi iztirob, ruhiy qiynoq va ma’naviy qurg‘oqchilikni ham anglatadi. Muallif cho‘l manzaralari orqali qahramonlarning ichki kechinmalarini aks ettiradi. Tadqiqotchilar ham asarda inson va muhit, shaxs va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyatlar muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydilar. Asarda cho‘lning dahshatli manzaralari tez-tez uchraydi. Masalan:

“Quyosh osmonning qoq o‘rtasida lovullab turardi...”[1.] Bu kabi tasvirlar faqat peyzaj emas, balki qahramonlar yashayotgan muhitning og‘irligini ko‘rsatadi. Jazirama odamlar qalbidagi umidsizlik va iztirobning ramziga aylanadi. Roman markazidagi Lolaxon obrazi o‘zbek ayolining sabri, matonati va fojeasini mujassamlashtiradi. U taqdir taqozosi bilan cho‘lga kelin bo‘lib tushadi va turli sinovlarga duch keladi. Uning hayoti orqali ayolning jamiyatdagi o‘rni, erkinlikka intilishi va ruhiy iztiroblari yoritiladi. *“Taqdir odamni qayerlarga olib bormaydi...”* [1.] Ushbu mazmundagi fikrlar Lolaxonning ichki kechinmalarini ifodalaydi. Muallif qahramon ruhiyatini tashqi voqealardan ko‘ra ko‘proq ichki

monologlar orqali ochib beradi. Roman badiiyatining eng muhim jihatlaridan biri peyzaj tasvirlaridir. Cho‘l, shamol, qum, jazirama quyosh voqealar rivojiga faol ta’sir ko‘rsatadi. Tabiat go‘yoki qahramonlar bilan birga yashaydi, birga iztirob chekadi. *“Cho‘l jim edi. Faqat shamol qumni surib yurardi...”* [1.] Bu tasvir insonlarning yolg‘izligi va ma’naviy bo‘shlig‘ini kuchaytiradi. Muallif peyzajni qahramon ruhiyatining davomiga aylantirgan.

Umuman olganda, “Jaziramadagi odamlar” — inson ruhiyati, ayol qismati va ma’naviy qadriyatlar haqida yozilgan chuqur falsafiy-psixologik roman. Jazirama cho‘l tasviri orqali muallif inson qalbidagi og‘riq, yolg‘izlik va umidni mahorat bilan ochib beradi. Ayniqsa, Lolaxon obrazi o‘zbek adabiyotidagi eng ta’sirchan ayol obrazlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Roman o‘quvchini insoniylik, sabr va ma’naviyat haqida mushohada qilishga undaydi

Luqmon Bo‘rixonning Imom Moturidiy romani o‘zbek tarixiy-biografik romanchiligining muhim namunalaridan biri hisoblanadi. Asarda IX–X asrlardagi Somoniylar davri, Samarqand ilmiy muhiti va buyuk mutafakkir Imom Abu Mansur Moturidiyning hayoti hamda ma’rifiy kurashi badiiy talqin etiladi. Roman tarixiy voqealar bilan badiiy to‘qimani uyg‘unlashtirgan holda allomaning ilmiy, ma’naviy va insoniy qiyofasini ochib beradi. Asarda Moturidiy ta’limotining asosiy mohiyati – insonning aql bilan haqiqatni topishi mumkinligi g‘oyasi yetakchi o‘rin egallaydi. Roman dialoglari orqali Ahli sunna val jamoa aqidasi va e’tiqodiy masalalar yoritiladi. Asardagi eng muvaffaqiyatli obraz – Imom Moturidiydir. Yozuvchi uni afsonaviy qahramon emas, balki izlanadigan, o‘ylaydigan, iztirob chekadigan va haqiqat yo‘lida kurashadigan inson sifatida ko‘rsatadi. *“Ilmning qudrati qilichning qudratidan ustundir.”* [2.] Bu fikr romanning asosiy g‘oyalardan birini ifodalaydi. Muallif ilmni jamiyat taraqqiyotining asosiy kuchi sifatida talqin qiladi. Tadqiqotchilar romanning asosiy ziddiyatlaridan biri Moturidiy va Qozi Idris Shomiy o‘rtasidagi mafkuraviy kurash ekanligini ta’kidlaydilar. *“...Albatta, xilvat, ibodatlar g‘oyat ma’qul yumush. Va lek ushbu ila faqat o‘zni qutqargaysiz, andin faqat siz naf ko‘rgaysiz. Ammo bugun*

ahli ilm ko'proq ummat, din qismatig'a qayg'urmog'i maqsadg'a muvofiqdir. Haqni anglag'an har bir sohibi ilm o'zni xilvatg'a tortsa, jamoatdin qochsa, Islomni kim himoya aylaydi? Kim uni fitna-fasoddin asraydi?" [2.] Ushbu fikr asarning falsafiy mazmunini belgilaydi. Muallifning nazarida haqiqat vaqtinchalik mag'lub bo'lishi mumkin, biroq baribir g'alaba qiladi. Bu g'oya Moturidiy obrazining ichki qudratini namoyon etadi. Roman Somoniylar davri tarixiy voqealari fonida kechadi. Samarqand ilm-fan markazi sifatida tasvirlanadi. Muallif tarixiy manzara yaratishda katta mahorat ko'rsatgan. *"Nechun? Chunki din-u davlatimizni, mol-u jonimizni yovdan qo'riqlovchi siz yanglig' o'g'lonlarimiz bor. Haq subhonahu taolo ato etmish shamshir-u shijoat, jidd-u jahd sizg'a, sizning qavming'izg'a. Va turk qavmining sharofatidin lashkari Islom quvvat topdi. Quvvatki, ahli mashriq, ahli mag'rib aning oldida bosh egdi. Bu sharaf emasmu? Bu iftixor emasmu?"* [2.] Bu tasvir Samarqandning o'sha davrdagi ilmiy mavqeini ifodalaydi. Shahar nafaqat siyosiy, balki ma'rifiy markaz sifatida ham ko'rsatiladi. Umuman olganda, Luqmon Bo'rixonning "Imom Moturidiy" romani tarixiy-biografik janrning yuksak namunalaridan biridir. Roman o'quvchini ilmga, tafakkurga, haqiqatni izlashga da'vat etadi hamda buyuk alloma siyomosini zamonaviy badiiy tafakkur mezonlari asosida qayta yaratadi.

Luqmon Bo'rixonning "Sirli muallim" qissasi yozuvchining ma'naviy-axloqiy masalalarni yoritishga bag'ishlangan eng e'tiborli asarlaridan biridir. Qissada inson kamoloti, ilm-ma'rifatning qudrati, ustoz va shogird munosabatlari hamda tarbiyaning jamiyat hayotidagi o'rni badiiy jihatdan yoritilgan. Muallif asar orqali haqiqiy ustozning vazifasi faqat bilim berish emas, balki yosh avlod qalbiga ezgulik, halollik va vatanparvarlik tuyg'ularini singdirishdan iborat ekanligini ko'rsatishga intiladi. Shu jihatdan qissa yosh avlodni ma'rifatli, halol va vatanparvar inson bo'lib ulg'ayishga chorlaydigan ma'naviy-ma'rifiy asar sifatida qadrlanadi. Luqmon Bo'rixonning "Tokchadagi tumor" hikoyasi yozuvchining inson ruhiyati, xotira va ma'naviy qadriyatlar masalasiga bag'ishlangan ta'sirchan asarlaridan biridir. Hikoyada inson qalbida umr bo'yi saqlanib qoladigan xotiralar,

o‘tmish bilan bog‘liq kechinmalar hamda muhabbat va sadoqat tuyg‘ularining badiiy talqini berilgan. Hikoyada insonning ma’naviy olami, qalbida yashovchi sog‘inch va sadoqat tuyg‘ulari chuqur badiiy talqin etilgan. “Tokchadagi tumor” hikoyasi xotira, muhabbat, sadoqat va inson ruhiyati masalalarini yorituvchi psixologik-falsafiy asardir. Tumor obrazi orqali muallif inson qalbida yashaydigan unutilmas tuyg‘ularni ramziy shaklda ifodalagan. Hikoya o‘zining hayotiyliigi, ruhiy tasvirlarining chuqurligi va badiiy mahorati bilan Luqmon Bo‘rixon ijodidagi e‘tiborli asarlardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, Luqmon Bo‘rixon zamonaviy o‘zbek nasrining o‘ziga xos uslubga ega vakillaridan biridir. Uning “Jaziramadagi odamlar”, “Imom Moturidiy”, “Sirli muallim”, “Tokchadagi tumor”, “Tun qa’ridagi shu’la”, “Cho‘ldan kelgan tashvish” kabi asarlarida inson ruhiyati, ma’naviy qadriyatlar va zamonaviy hayot muammolari yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlangan. Adibning psixologik tahlilga asoslangan uslubi, ramziy tafakkuri va hayotiy obrazlari uning ijodini zamonaviy o‘zbek adabiyotining muhim hodisalaridan biriga aylantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Luqmon Bo‘rixon. Jaziramadagi odamlar. – Toshkent: “G‘afur G‘ulom”, 2005.
2. Luqmon Bo‘rixon. “Imom Moturidiy”. – Toshkent. “Adabiyot”, 2022.
3. Luqmon Bo‘rixon. “Tokchadagi tumor”. – Toshkent. “Cho‘lpon”, 2007.
4. Luqmon Bo‘rixon. Sirli muallim. – Toshkent. “Cho‘lpon”, 2007.
5. Luqmon Bo‘rixon. “Tun qa’ridagi shu’la” – Toshkent. “Cho‘lpon”, 2002.
6. Luqmon Bo‘rixon. “Cho‘ldan kelgan tashvish” – Toshkent. “Cho‘lpon”, 2007.

Internet manbalari:

1. ziyouz.com.
2. xurshiddavron.uz.
3. [internet manbalari](#).